

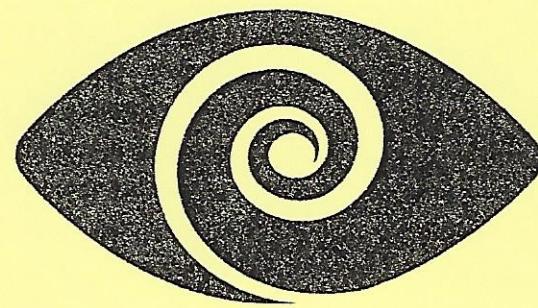
Oko besede

60002

14. Srečanje slovenskih
mladinskih pisateljev

Murska Sobota, 25. in 26. september

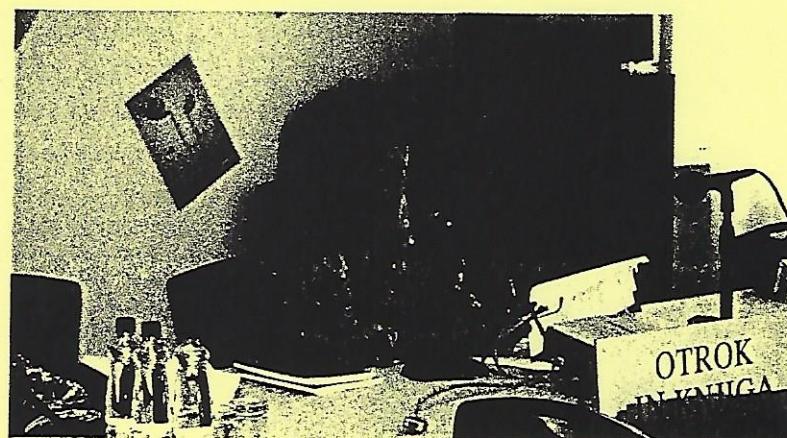

oko besede

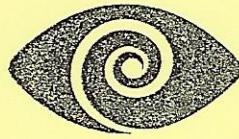
2009

SIMPOZIJ

Radijska adaptacija
mladinske književnosti

Otrok in knjiga
Darka Tancer Kajnih

oko besede

Radijska adaptacija mladinske književnosti

Simpozij, ki ga je pripravila revija Otrok in knjiga in ga bo vodila prof. Darka Tancer Kajnih, izpostavlja naslednja vprašanja:

Kakšen je položaj radijske igre za otroke
doma in v tujini
(tudi v primerjavi z radijsko igro za odrasle)?

Kaj in kašno je gradivo radijskoigrske umetnine?

Kateri in kakšni so uresničitveni postopki
literarne predloge pri oblikovanju radijske igre?

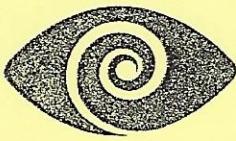
Kakšna je zgodovina slovenske radijske igre?

Kakšni so sodobne razvojni trendi
in perspektive radijske igre?

Kašno mesto ima radijska igra v šolskih programih?

Kakšna je objava radijske igre v knjižni izdaji?

Na ta vprašanja bodo odgovorili sodelujoči poznavalci
mladinske književnosti in radijske igre Rosanda Sajko,
Ervin Fritz, Igor Likar, Vilma Štritof, Igor Saksida,
Jana Kolarič in Franček Rudolf.

oko besede

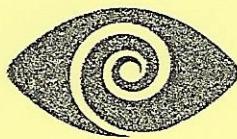
Referenti na simpoziju o radijski adaptaciji mladinske književnosti

ERVIN FRITZ

Študiral je dramaturgijo na AGRFT v Ljubljani. Kot dramaturg je služboval na Televiziji Ljubljana v letih 1968-1969, eno leto je bil umetniški vodja Mestnega gledališča v Ljubljani. Od leta 1980 je bil dramaturg in urednik otroških radijskih iger na Radiu Slovenija. Živi in ustvarja v Ljubljani. Njegov opus zajema pesmi, dramska besedila, radijske in lutkovne igre. Za svoje literarno delo je prejel nagrado Prešernovega sklada (179), Savinovo nagrado s plaketo (1993), Veronikino nagrado za izbrane pesmi iz zbirke *Ogrlica iz rad* (2006) in večernico za pesniško zbirko *Vrane* (2008).

JANA KOLARIČ

Leta 1979 je diplomirala iz filmske in televizijske režije. Hkrati z rednimi oz. honorarnimi zaposlitvami v šolstvu, kulturi, novinarstvu je ustvarjala poezijo, prozo in dramatike ter dokaj redno tudi objavljala. Za preživetje se ukvarja s prevajanjem leposlovja (zlasti poezije in pravljic) in z lektorskim delom. Pri založbi Tuma je realizirala zamisel o novi dramski zbirki Primadona – zbirki tekstov s podrobnnimi uprizoritvenimi navodili za šolski oder (izšlo 12 naslovov). Pri založbi Mladinska knjiga je leta 2006 objavila svoj prvi roman, na natečaju Sveta knjige nagrajeni *Izpred kongresa*. Doslej je ustvarila kar nekaj radijskih iger in kratkih zgodb, s katerimi je bila uspešna na različnih natečajih (radijska igra *Upanje na bogastvo* – 3. nagrada na natečaju ob 60-letnici Radijskega odra Trst, radijska igra za otroke *Odiseja 3000* – 1. nagrada na natečaju Radia Slovenija leta 2007, kratka zgorba *Barva marsovskih hlač* – na natečaju slovenske sekciije IBBY izbrana kot predstavnica Slovenije v svetovni mladinski antologiji v Indiji, 2009 itn.).

oko besede

Referenti na simpoziju o radijski adaptaciji mladinske književnosti

IGOR LIKAR

Režiser, dramaturg, pesnik, scenarist in publicist. Režiral je vrsto gledaliških predstav in radijskih iger (npr. v SNG Drama Ljubljana, SNG Maribor, v Eksperimentalnem gledališču Glej, v Lutkovnem gledališču Ljubljana, Slovenskem mladinskem gledališču), objavil več pesniških zbirk, novel in scenarijev. Kot filmski režiser se ukvarja predvsem z dokumentarnim filmom (npr. Dežela rodovitnega peska ali Podobe Jemna, Razgledi slovenskih vrhov, Skrivenostna notranjost Bele gore, Kjer pršijo megla, Advent in volčji čas, Sokotra – otok zmajevega drevesa).

FRANČEK RUDOLF

V letih 1976-1977 je bil dramaturg na Viba filmu, v letih 1980-1981 pa v Pionirskem domu v Ljubljani, nato do leta 1990 svobodni umetnik, filmski pedagog in kritik. Bil je tudi poslanec v republiški skupščini, glavni urednik Radia Slovenija. Leta 1994 se je upokojil. Rudolfovo književno delo zajema pesmi, romane, drame, igre za odrasle in mladino, filmske scenarije, radijske igre, članke in kritike. V letih 1991-1998 je bil predsednik ZKO Slovenije. Za scenarij in režijo filma *Ritem dela* je prejel srebrno Badjurovo nagrado (1979) in plaketo festivala kratkega filma v Beogradu (1980). Na Sterijinem pozorju je prejel nagrado mladih za dramo *Koža megla* in leta 1990 nagrado Prešernovega sklada za roman *Odpiram mlin, zapiram mlin*.

ROSANDA SAJKO

Po končani slavistiki na Filozofski fakulteti v Ljubljani se je vpisala na oddelek za režijo Akademije za igralsko umetnost in se še med študijem zaposlila na Radiu Ljubljana. V letih 1954-1999 je zrežirala več kot 360 radijskih iger za odrasle in otroke in več kot dvakrat toliko drugih zahtevnih radijskih oddaj. Kot režiserka je bila v gosteh domala v vseh radijskih ustanovah nekdanje Jugoslavije pa tudi v tujini. Prejela je številne nagrade za režijo in za najboljše radijskoigrske stvaritve v celoti. Največ priznanj je dobila za zvočne realizacije besedil Franeta Puntarja.

oko besede

Referenti na simpoziju o radijski adaptaciji mladinske književnosti

IGOR SAKSIDA

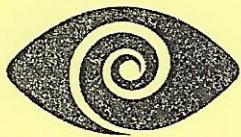
Redni profesor za mladinsko književnost in didaktiko književnosti na Pedagoški in Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani ter na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem. Avtor številnih razprav, člankov in monografskih publikacij (npr. Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko, 1994, Slovenska mladinska dramatika, 1998, Petdeset zlatnikov, 1998, Bralni izzivi mladinske književnosti, 2005), Poti in razpotja didaktike književnosti, 2008), tudi urednik antologij ter šolskih beril in drugih priročnikov za učence in učitelje. Predsednik Društva Bralna značka Slovenije ZPMS in predsednik Državne komisije za Cankarjevo priznanje.

VILMA ŠTRITOF

Je dramaturginja na Radiu Slovenija. S presledkom službovanja na Ministrstvu za kulturo in enoletnega urednikovanja na radijskem programu ARS se z radijskimi igrami (predvsem za odrasle, v zadnjem času tudi za otroke) kot dramaturginja ukvarja že od leta 1991. Njeno delovno področje je tudi delo z avtorji, pri čemer ji je poseben izzik sodelovanje z avtorji, ki se prvič soočajo s pisanjem za ta medij. Bila je članica in predsednica različnih mednarodnih žirij za radijsko igro, nazadnje lani novembra prav za radijsko igro za mladostnike.

DARKA TANCER KAJNIH

Darka Tancer Kajnih je na Filozofski fakulteti v Ljubljani diplomirala iz slavistike in delala kot vodja službe za mlade bralce v Mariborski knjižnici, predavala mladinsko književnost na Pedagoški fakulteti v Mariboru, sedaj pa poučuje slovenščino na Gimnaziji Ruše in je glavna in odgovorna urednica revije Otrok in knjiga. Vodi strokovna posvetovanja s področja mladinske književnosti in literarne večere za odrasle. Je avtorica več strokovnih člankov o mladinski književnosti, spremnih besed in recenzij. Od vsega začetka sodeluje na Srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede in je snovalka ter voditeljica njegovega simpozijskega dela.

oko besede Knjiga Rosande Sajko POETIČNOST ZVOKA

Leta 2006 je Mariborska knjižnica (revija Otrok in knjiga) izdala knjigo **Rosande Sajko Poetičnost zvoka. Ustvarjalne možnosti radijske igre za otroke**, za katero je recenznet Vasja Predan zapisal:

»Kakor je že dolgoletna zgodovina slovenske radijske igre za odrasle in otroke zelo ploden in enako kakovosten del tudi na evropskih radijskih postajah cenejne slovenske radiofonije, tako je zelo skromna, pravzaprav nična njena ubesedena refleksija. Študija Rosande Sajko je brez dvoma temeljno delo domače radiofonske literature ... Nikakor namreč ne gre za nekakšno konvencionalno ali temu primerno suhoparno zgodovinarsko ali teoretsko razčlenjevanje vsebinskega in pomenskega kompleksa, ki ga zajema naslov knjige. Gre za precej več ... Ob tem več ne kaže pozabiti, da je avtorica na svoji dolgi ustvarjalni poti bila ena izmed najuglednejših slovenskih, tudi zunaj naših meja znanih režiserk radijskih iger za odrasle in otroke. Prav ta kombinacija nadvse bogatih dejavnih umetniških izkušenj in izbranih teoretskih premisljevanj daje novi temeljni študiji Rosande Sajko vrednost, zanimivost in mik ...

Za strokovni pogovor na temo Radijska adaptacija mladinske književnosti oz. Slovenska otroška in mladinska radijska igra je moderatorica Darka Tancer Kajnih, ki je tudi urednica knjige Poetičnost zvoka, izbrala tri odlomke.

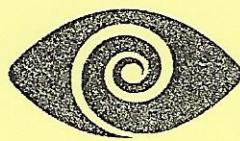
oko besede

Iz knjige Rosande Sajko **POETIČNOST ZVOKA**

Najpomembnejše razlike med klasično in novo radijsko igro

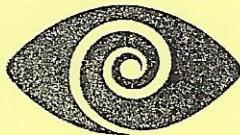
Razlike med strukturnimi in idejnimi značilnosti **klasične (tradicionalne)** in **nove (eksperimentalne)** radijske igre bomo najlažje doumeli, če temeljna načela prve in druge zvrsti strnemo in postavimo drugo ob drugo:

	Klasična (tradicionalna) radijska igra:	Eksperimentalna (nova) radijska igra:
1.	Ena najpomembnejših komponent klasične radijske igre je igra s časom.	Čas ni pomemben, ni določljiv, dogodki se odvijajo kjerkoli in kadarkoli.
2.	Igra ustvarja s pomočjo avdio tehnike zvočne prostore, ki so realni ali irealni, stvarni ali domišljiji, vendar so razpoznavni.	Prostori dogajanja so ali zavestni, naturalistični povzetki življenja, ali avtonomna, umetno preoblikovana prizorišča, ki nimajo realnega ozadja.
3.	Klasična radijska igra je igra z glasovi, ki predstavljajo stvarne osebe iz resničnosti ali domišljijo oblikovane like iz nerealnega/irealnega/fantazijskega sveta, vendar pa so tudi ti zadnji utemeljeni v psihološki verjetnosti oseb iz stvarnega sveta.	V novi radijski igri ne nastopajo psihološko oblikovani liki. Osebe so popolnoma tipizirane. Izpovedna funkcija človeškega individuuma je nična, pogovor ni sredstvo za komunikacijo: glasovi govorijo vsak sam zase in drug mimo drugega.
4.	Klasična radijska igra je fikcija, iluzija. Noče posnemati dogajanj resnične stvarnosti, marveč ji gre za to, da bi poslušalcu prikazala bistvene, velike probleme človekove biti in razkrivala idejno ozadje, ki se odraža v svetu. S pomočjo prispolob skuša odgovoriti na vprašanje o smislu življenja.	Nova radijska igra odklanja iluzionistično predstavljanje sveta. Čeprav ne zanika socialne in ontološke razsežnosti človeškega žitja in bitja, noče prikazovati problemov iz resničnosti v zaokroženi celoti. Ne ponuja metafizične razlage sveta, marveč sooča poslušalca z realnostjo tako, da si s pomočjo koscev zvočne (tudi avtentične, tj. dokumentarne) tvarine sam ustvari svoje mnenje.

oko besede Iz knjige Rosande Sajko POETIČNOST ZVOKA

5.	Je besedna umetnina, je torej specifična zvrst literature, ki poleg besedne izpovednosti eksplisitno upošteva lastnost medija, iz katerega izhaja, in to je slišnost.	Nima literarnih ambicij (čeprav delno temelji na literarnem avantgardizmu 20. st.), njen končni interes je komponiranje z avtonomnim, samostojnim zvočnim gradivom.
6.	Računa s čustvi in domišljijo poslušalca, ki naj s svojimi lastnimi »notranjimi očmi« sooblikuje, tj. vizualizira nevidni svet, ki ga avtor oblikuje z zvočnimi sredstvi.	Apelira na poslušalčeve kritično misel. Noče ustvarjati situacij, ki bi potrebovale vizualno dopolnitev. Razširja slušno razsežnost.
7.	Se navezuje na dramsko-lirsко-epsko literaturo, pomembni in nezanemarljivi dopolnitvi pa sta tudi zvočni prvini šum in glasba, a ostajata v mejah ilustracije.	Slušna tvarina: glas, govorjena beseda, šum, ton, zven, se s pomočjo tehničnih sredstev oblikuje v avtonomno zvočno celoto.
8.	Beseda je nosilec misli/čustev/želja/izpovedi posameznika ali skupine razpoznavnih realnih človeških bitij ali domišljijskih bitij, umerjenih po človekovi podobi.	Beseda ni nosilec individualne izpovedi, je konkreten foničen material in sredstvo za ozaveščanje poslušalca. Funkcija, smiselnost in povednost jezika so obravnavane nezaupljivo in kritično. S pomočjo montažne ali kolažne strukture se konfrontirajo kosci avtentičnega, dokumentarnega gradiva. Velikokrat postane jezik sam osrednji problem/predmet igre.
9.	Je dramska pripoved, oblikovana v zaokroženo zgodbo, ki naj poslušalca čustveno prevzame tako, da bo natanko dojel avtorjevo temeljno misel.	Smiselnost pripovedi je zrahljana, avtor si prizadeva, da svojih misli in prepričanj ne bi eksplisitno izrazil, poslušalec naj sam odkrije prikrito ideologijo in manipulacijo, ki tiči v ponujenem gradivu.
10.	Je zaokrožena realistična/simbolna/domišljajska zgodba, posnetna z elektrotehničnimi sredstvi. Oblika je zaprta.	Je igra/igranje z zvočnimi fenomeni in elektroakustično tehniko. Oblika je odprta.

oko besede

Iz knjige Rosande Sajko POETIČNOST ZVOKA

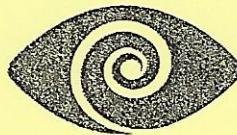
K zgodovini slovenske radijske igre za otroke (1946-1970)

Nobenega dvoma ni, da je slovenska radijska igra za otroke doživela izjemni razcvet. Tega ne dokazujejo samo domači (v prvih štirih povojnih desetletjih tudi jugoslovanski) strokovni bilteni ali skromna poročila v dnevnem tisku, marveč tudi mednarodna evropska priznanja, ki jih ni bilo malo. Za tako uspešen razvoj slovenske radijske igre za otroke je bilo, po mojem mnenju, kar nekaj spodbud in razlogov. Naj jih navedem:

1. Program povojne (od 1945 naprej) splošne jugoslovanske kulturno-politične usmeritve je vseboval zelo pomembno točko, ki bi jo poenostavljeno mogli strniti v stavek: poskrbeti za lepšo prihodnost otrok. Kakorkoli zveni morda danes tedanja parola »mladina je naša bodočnost« nestvarno, je v tistem času botrovala mnogim pozitivnim premikom na področjih, ki so bila namenjena otrokom, in tako tudi na področju radijskih oddaj, med katerimi je bila radijska igra za otroke brez pridržkov sprejeta med elitne umetniške zvrsti.
2. Imenitna književna tradicija: velikim slovenskim klasičnim pesnikom, ki so ustvarjali z izjemnim posluhom za otroka in s prepričanjem, da je zanj »najboljše komaj dobro« (Oton Župančič), se je po drugi svetovni vojni pridružila generacija mladih pesnikov in pisateljev, ki je to načelo z velikim spoštovanjem prevzela, in bleščeče nadaljevala delo svojih prednikov, pri čemer je svoje ustvarjanje bogatila z inovativnimi domislicami, za katere lahko rečemo, da sodijo v vrh sodobne svetovne književnosti za otroke.
3. Na slovenskem povojnem radiu se je zbral nekaj navdušenih, požrtvovalnih in talentiranih ljudi, ki so z veliko vnemo uresničevali svoj cilj: ustvariti kvalitetno radijsko igro za otroke, ki bi bila enakovredna poeziji za otroke.¹
4. Čeprav je bilo v širšem jugoslovanskem prostoru ustvarjeno že do leta 1965 nemalo slovenskih radijskih iger za otroke, ki so dosegle potrditev s svojo kvaliteto, se je obdobje velikega vzpona slovenske radijskoigrske produkcije za otroke začelo pravzaprav šele z ustanovitvijo skupnega strokovno podkovana dramaturškega oddelka na Radiu Ljubljana, ki je poslej na osnovi povsem enakovrednih kriterijev načrtoval in vrednotil tako radijske igre za odrasle kot za otroke.²

¹ Pri tem delovanju so bili zaslužni predvsem urednik mladinskega uredništva Tone Sojar, pisatelj in režiser Frane Milčinski - Ježek in urednica radijske šole Mara Burja.

² Radijska igra za otroke, ki je bila najprej razvrščena v uredništvo oddaj za otroke in mladino, se je po zamisli urednika Emila Smaska pridružila dramaturškemu oddelku uredništva radijskih iger leta 1965 (podatek je v *Slovenskem gledališkem leksikonu II*, Knjižnica mestnega gledališča, Ljubljana 1972, pod geslom Smasek Emil).

oko besede

Iz knjige Rosande Sajko **POETIČNOST ZVOKA**

5. Pojavilo se je kar lepo število avtorjev, ki so hoteli prisluhniti slušnemu in znali svoje slušne vizije tudi ustrezeno preliti v besede.
6. Režiserji in izvajalci (tonski tehničarji, glasbeniki, igralci – nekateri od njih so si svoje izkušnje nabirali že na predvojnem radiu) so uresničevali besedila radijskih iger za otroke s prav takšnimi ambicijami kot besedila iger za odrasle, pri čemer so imeli vso moralno in finančno podporo radijskega vodstva.

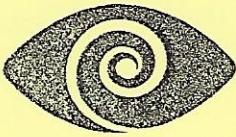
II.

Kaj storiti? Kako pritegniti mladega poslušalca?

Seveda, s kvaliteto! Ampak, ali je to tako zelo preprosto? Radijski program je požrešen. Nikoli ni dovolj snovi, kaj šele kvalitetne, s katero bi napolnili vse te minute, iz dneva v dan. Zato je razumljivo, da vse, kar predvajamo pod nazivom radijska igra ali radijska igra za otroke ni nadpovprečno. Ampak vsaj povprečno bi moral biti! Na listi »pritegnimo poslušalce« je to najvažnejša zahtega.

Druga zahteva pa je: sami moramo ločiti zrno od plev! Z drugimi besedami: tista dela, ki imajo visoko estetsko in nravstveno vrednost, ki so zamišljena in udejanjena s specialnimi zvočnimi sredstvi za poslušanje, moramo sami propagirati, moramo o njih pisati, razpravljati, moramo o njih razmišljati, skratka, menedžment bi moral biti popoln. Danes je tako: če kdo sploh spregovori o radijskoigrskem delu, je to popolnoma naključno in nestrokovno. Ponavadi se meče vse v en koš, pa naj je delo dobro, slabo, ali povprečno. Radijska igra, ki je specifična zvočna umetnina, ima zaradi tega kaj malo možnosti, da bi se uveljavila.

Kaj pa je zvočna umetnina? Rekli boste, da je bilo o tem že dosti povedanega, da glede tega ne bi smelo biti nobenih dilem. Vendar pa iz svoje prakse vem, da to ni tako zelo samoumevno. O tem, da traja kar precej časa, da se povprečen človek, čeprav s filozofsko, gledališko in/ali literarno izobrazbo prilagodi slušnemu mediju, si ga prisvoji in začne premišljati »z ušesom«, ne bom izgubljala besed. Skribi pa me, da celo zelo nadarjeni pisatelji ne vedo, kaj je to slušno, še huje, o tem nočejo niti razmišljati, češ, če je besedilo literarna umetnina, mora biti za radio brez pridržkov sijajno! In tako se zgodi, da prebiramo v nekaterih izvirnih radijskih ighrah za otroke (tj. v ighrah, ki se lahko udejanjajo samo prek zvoka) takšne didaskalije: »Izpod kavča plašno pogledata Miha in Jaka.« Ali:

oko besede

Iz knjige Rosande Sajko **POETIČNOST ZVOKA**

»Miška zleze pevki v dekolte, ona iz strahu zakriči in zapoje resnično pravi in visoki C.« Ali dalje: »Okostnjaki kegljajo s kostmi«, »Okostnjaki plešejo«, »Okostnjaki razpadajo od plesa in dnevne svetlobe v prah«. In še: »Vila maha s krilci in se dvigne do vrha drevesne krošnje. Nekaj časa tako lebdi.«

Takšne didaskalije, ki temeljijo v vizualni ustvarjalni domišljiji, bi lahko izbrisala iz izvirnih radijskoigrskih besedil še in še. Res je, nekatere pripombe te vrste lahko pri zvočni realizaciji preprosto črtamo, nekatere nadomestimo s kašnim ilustrativnim zvokom, a če so ti drobci za dogajanje v igri ključnega pomena, besedilo v zvočnem prostoru ne bo moglo zaživeti.

Pisatelj, ki piše za radio, mora »spremeniti svoj pogled na svet, ta mora postati akustičen«, sem prebrala v neki odmevnici strokovni knjigi o radijski dramaturgiji. Sliši se radikalno, a zagonetno. Nam, ki se že dalj časa ukvarjam z izražanjem prek zvoka, je povsem jasno, kaj je avtor s tem mislil. Vsak pisatelj se zaveda, da premišlja drugače, če piše dramo, kot če piše roman, pa spet drugače, če piše poezijo. Da pa mora čisto drugače zreti na svet in izbirati povsem svojevrstno snov, kadar piše radijsko igro, se mu največkrat ne zdi tako samoumevno. Premišljati zvočno! Premišljati z zvokom, prek zvoka! Opravičujem se, če kar naprej ponavljam to na videz tako logično pravilo, za katerega se zdi, da ga čivkajo že vrabci na radijskih dvoriščih, a če se ozremo po radijskoigrskem repertoarju, le poredko naletimo na dela, ki izvirajo iz tega pravila.

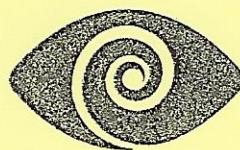
III.

Če naj radijska igra za otroke živi naprej, če naj pritegne zmeraj nove in nove mlade poslušalce, mora biti **dobra**. Mora biti svojevrstna, medijsko nezamenljiva umetnina.

Hm, precej neprecizno formulirana zahteva! Težko je določiti, kakšna naj bo **dobra** radijska igra za otroke.

Naj se zatečem k zvijači, ki jo je uporabil že Gottfried Benn,² ko je vprašanje, kakšna naj bo moderna poezija, preobrnil v nasprotno vprašanje, na katero je po njegovem mnenju laže odgovoriti, in sicer: kakšna naj moderna poezija **ne bo**.

Torej, kakšna naj **ne bo** radijska igra za otroke? Pri svojem delu sem si v več kot štiridesetih letih ob prebiranju besedil, ki so mi bila zaupana v zvočno realizacijo, zapisala kar dosti pripomb, ki izpričujejo zadrege pisateljev pri pisanju za radio. Poskusila jih bom strniti v nekaj točk, iz katerih bo razvidno – tako upam, – kakšna naj radijska igra **ne bo**:

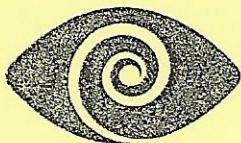
oko besede

Iz knjige Rosande Sajko **POETIČNOST ZVOKA**

1. kadar v besedilu mrgolijo didaskalije, ki so v svojem bistvu vizualne (o tem sem spregovorila malo prej),
2. kadar je v igri polno realističnih gibalnih akcij, premikanje po različnih prizoriščih: sprehajanje po sobi, iz hiše na vrt, iz sobe v sobo; plezanje, letanje, lovljenje, lebdenje, skrivanje ipd.,
3. kadar je dogodek immanentno povezan z opazovanjem iz skritega kočička,
4. kadar je zgodba stkana iz vizualno-čutnih razmerij: majhen - velik (in s tem v zvezi, če se predmet ali bitje poveča - zmanjša), debel - suh; gladek - hrapav, sluzast - pekoč, bel - črn ipd.,
5. kadar so radijskoigrske akcije nastopajočih oseb odvisne od vizualnih značilnosti: kruljavec, škilavec, hiter, počasen, lep, grd itn.,
6. kadar je dejanje odvisno od vremenskih razmer, ki nimajo zvokovne karakteristike: saharska vročina, ledeni mraz, vetrič pihlja, sneg naletava, dežek rosi, črni oblaki na nebu ipd.,
7. kadar so razpoznavni znaki oseb vizualni in so bistveni za slušni dogodek: sem spadajo razne preobleke, npr. zamaskirani človek, kralj v capah, berač s krono, volk v ovčjem kožuhu, nagec; ali rasne značilnosti: črnec, belec, poševne oči, dolgi lasje idr.
8. kadar je dramatsko presenečenje grajeno na vizualnem preobratu: namesto napovedanega kralja, se pojavi berač, želva, ki je prepričana, da je »hitra kot lastovka«, se počasi odguga, zajček, ki si umislja, da je helikopter, se zvrne v travo ipd.

Se nasmihate? Pravite, da sem si vse izmisnila, da se takšni spondrsljaji radijskoigrskemu ustvarjalcu ne morejo pripetiti. Žal sem naletela nanje pred kratkim, ko sem prebirala radijskoigrska besedila, ki so uvrščena med najbolj uspešna, ker imajo literarno vrednost in so dela priznanih mladinskih avtorjev, a vendar ostaja njihov »svetovni nazor« (pogled na svet) še vedno vizualen.

Citirala bi še dve postavki, ki se jih mora dobra radijska igra izogibati. Prva je strukturnega pomena: če v radijski igri nastopa neizmerno dosti oseb (v neki igri sem preštela nič več in nič manj kot 44 vlog!), dogajanje ni razumljivo; samo človeški glasovi (brez vizualnih komponent) so včasih tudi z malce obsežnejšo besedno-opisno karakteristiko težko razpoznavni in si jih je težko zapomniti.

oko besede

Iz knjige Rosande Sajko POETIČNOST ZVOKA

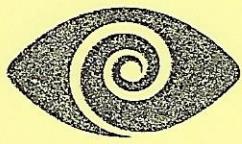
Če nastopa mnogo glasov, se njihove osebne karakterne značilnosti zameglij, ostane le občutek, da govorijo ženski, moški, otroški glasovi (kar sicer z veliko vnemo in tudi uspešno uporablja nova, eksperi-mentalna radijska igra, ki ne prikazuje zgodb in uveljavlja načelo, da ni pomembno, **kdo** kaj govorji, ampak, **kaj** kdo pove). Druga postavka je povezana z motiviko: če avtorji uporabljajo zmeraj isti »arzenal« nastopajočih likov, ki ga je mladinska literatura že dodobra obdelala in izrabila (zajčki, veverice, miške, metuljčki, potoček, sončni žarki, veter, ptički, čebelice, slončki ipd.) in ga umeščajo v povsem stereotipna razmerja z že dodobra znanimi zapleti in razpleti zgodb, se snov tudi v zvočni preobleki ne bo mogla povzpeti nad povprečje.

»A izjeme so, in to je lepo«, pravi pesnica Saša Vegri. Pozneje bom poskusila takšne izjeme prikazati. Za zdaj naj navedem še dva primera, ki sem ju opazila pri svojem delu, ko sem besedno predlogo morala prenesti v slušno obliko.

Iz mladinske literarne teorije in psihologije vemo, da otrokom refleksivna razmišljanja niso blizu, všeč jim je akcija, zgodba, dogodek. Avtorji so s tem spoznanjem seznanjeni in gradijo svoje radijske igre za otroke večinoma po načelu: akcija za vsako ceno! Nelagodno je le to, da so te akcije vizualnega izvora in jih avtorji »prevajajo« iz vizualnega v slušno le s pomočjo opisnega dialoga ali drugih zvočno nepovednih pripomočkov. Npr.: »*Tamle prihaja nekdo. Skrijva se!*« ali »*Poglej izza ovinka, če nama kdo ne sledi*« in podobno. Naj je ubesedovanje še tako mojstrsko izpeljano, ostane takšna radijska igra na ravni »slepega teatra« ali »slepega filma«.

Drugi primer: v literaturi, zlasti s pravljično tematiko, se neštetokrat nizata, družita, prepletata realni in irealni prostor oz. dogodki, ki se v teh prostorih vrstijo. Človeški liki se ne pogovarjajo samo s personificiranimi živalmi, ampak tudi stvarmi, predmeti, naravnimi in nadnaravnimi elementi, ki so antropomorfoizirani. Zdi se, da je prav takšno upodabljanje irealnih oseb in dogodkov kot nalašč za slušni medij.

Vendar pozor, oblikovanje takšnega gradiva ni tako preprosto! Navedla bom primer. V nekem stanovanju živi družina, starša in dva otroka. Imajo psičko, ki dobi mlade. Starša se hočeta odvečnih kužkov znebiti, jih prodati; otroka se temu upirata.

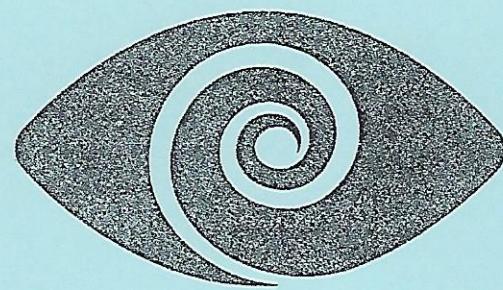
oko besede Iz knjige Rosande Sajko POETIČNOST ZVOKA

Torej imamo realno okolje, realne osebe, realne dogodke. Sledijo si prizori, v katerih se sporazumevajo ljudje, tj. družina in kupci med seboj. Prepletajo pa se tudi prizori, pogojno bi jih lahko označili za nerealne, saj govoriti mati psička, ki tolaži svoje potomce, s človeško govorico. Do tega trenutka je vse prav in lepo (tudi v klasični pravljici je tako): v prizoru, ko nastopajo ljudje, se psički oglašajo po pasje, v prizorih, ko so sami med seboj, prevzamejo človeški jezik. Avtor pa je predvidel tudi prizore, v katerih se človeška otroka pogovarjata s svojimi živalcami po človeško. Tudi to je sicer mogoče, a le v primeru, če je zgodba (ali del zgodbe) prestavljena na irealno raven, ali pa npr. če bi psička »v offu« neprestano komentirala človeška dejanja s svoje živalske pozicije, vendar pa s človeškim artikulacijskim sredstvom. Če pa je psičkin človeški govor le izhod za silo, ker mora avtor predstaviti realistične situacije, realistično okolje, bo zahtevnejši poslušalec prav gotovo občutil nekakšno zadrego, nelagodje in ga zgodba ne bo mogla prepričati.

Naj bo dovolj. Seznam o tem, kakšna naj **ne bo** dobra radijska igra, bi mogli raztegniti še za nekaj strani in bi kljub temu ne bil popoln. Sposojena zvijača se ni povsem obnesla. Poiskati moramo še kakšno možnost, kako ugotoviti, kakšna je dobra radijska igra.

Beležke:

Datum: 25. 9. 2009

oko besede

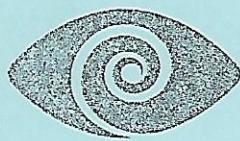
2009

VEČERNICA

nagrada za najboljše mladinsko
literarno delo v minulem letu

Pokrovitelj: ČZP Večer

oko besede večernica

nagrada za najboljše mladinsko literarno delo

VEČERNICO, nacionalno nagrado za najboljše slovensko mladinsko literarno delo, izšlo v minulem letu, sta leta 1996 ustanovila Podjetja za promocijo kulture FRANC-FRANC d.o.o. ter revija Otok in knjiga. Pokroviteljstvo nad nagrado je prevzelo Časopisno-založniško podjetje VEČER. O nagradi in njenem dobitniku vsako leto odloča petčlanska žirija, ki jo sestavljajo po en predstavnik obeh ustanoviteljev, predstavnik pokrovitelja, predstavnik Društva slovenskih pisateljev in predstavnik Zveze bibliotekarskih društev Slovenije - Slovenske sekcije IBBY. Žirija izmed obravnavanih del najprej izbere pet finalistov, nato pa med njimi odloči o vsakoretinem dobitniku. Doslej so bili finalisti in dobitniki večernice:

Večernica za leto 1996

Tone Pavček:

Majnice

Bina Štampe Žmavc:

Ure kralja Mina

Dim Zupan:

Leteči mački

Desa Muck:

Kremplin

Lela B. Njatin:

Velikanovo srce

Večernica za leto 1997

Desa Muck:

Lažniva Suzi

Milan Dekleva:

A so kremšnите неварне?

Milan Jesih:

Štiri igre za otroke

Andrej Rozman Roza:

Skrivnost špurkov

Janja Vidmar:

Moj prijatelj Arnold

VEČERNICO JE PREJEL TONE PAVČEK.

VEČERNICO JE PREJELA DESA MUCK.

Večernica za leto 1998

Janja Vidmar:

Princeska z napako.

Janja Vidmar:

Aknožer

Vitan Mal:

Ta grajski

Bina Štampe Žmavc:

Muc Mehkošapek

Maja Novak:

ile za vsakdanjo rabo

Večernica za leto 1999

Polonca Kovač:

Kaja in njena družina

Kajetan Kovič:

Mačji sejem

Lilijana Praprotnik Zupančič:

Resnične pravljice in pripovedke

Feri Lainšček:

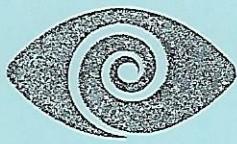
Žlopi

Maja Novak:

Male živali iz velikih mest

VEČERNICO JE PREJELA JANJA VIDMAR ZA
DELO PRINCESKA Z NAPAKO

VEČERNICO JE PREJELA POLONCA KOVAC.

oko besede večernica

nagrada za najboljše mladinsko literarno delo

Večernica za leto 2000

Feri Lainšček:
Mislice
Marjan Tomšič:
Katka in Bunkec
Milan Dekleva:
Alica v računalniku
Danila Žorž:
Poskus
Matea Reba:
Zmajček Bim in Bimbi

VEČERNICO JE PREJEL FERI LAINŠČEK.

Večernica za leto 2001

Matjaž Pikalo:
Luža
Desa Muck:
Anica in zajček
Andrej Makuc:
Oči
Bina Štampe-Žmavc:
Ukradene sanje
Marjan Tomšič:
Martova velika junajstva

VEČERNICO JE PREJEL MATJAŽ PIKALO.

Večernica za leto 2002

Marjana Moškrič:
Ledene magnolije
Dim Zupan:
Trnovska mafija
Miroslav Košuta:
Njune zgodbe
Vinko Moderndorfer:
Muc Langus in čarovnička Gajka
Jana Bauer:
Izginjevalec čarovnic

VEČERNICO JE PREJELA MARJANA MOŠKRIČ.

Večernica za leto 2003

Slavko Pregl:
Srebro iz modre špilje
Desa Muck:
Anica in velike skrbi
Peter Svetina:
Mrožek dobi očala
Janja Vidmar:
Prijatelja
Bina Štampe-Žmavc:
Pogašeni zmaj

VEČERNICO JE PREJEL SLAVKO PREGL.

oko besede večernica

nagrada za najboljše mladinsko literarno delo

Večernica za leto 2004

Igor Karlovšek:
Gimnazijec
Neli Kodrič:
Na drugi strani
Desa Muck:
Anica in velika skrivnost
Franjo Frančič:
Dražen in jaz
Borut Gombač:
Velike oči male budilke

VEČERNICO JE PREJEL IGOR KARLOVŠEK.

Večernica za leto 2005

Dušan Dim:
Distorzija
Slavko Pregl:
Spričevalo
Janja Vidmar:
Fantje iz gline
Danila Žorž:
Izkop
Barbara Gregorič Gorenc:
Tri pike ...

VEČERNICO JE PREJEL DUŠAN DIM.

Večernica za leto 2006

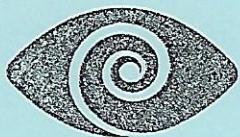
Miklavž Komelj:
Zverinice
Majda Koren:
Eva in kozel
Marko Kravos:
Trst v žepu
Irena Velikonja:
Poletje na okenski polici
Janja Vidmar:
Uspavanka za mladega očka

VEČERNICO STA PREJELI MAJDA KOREN IN
IRENA VELIKONJA.

Večernica za leto 2007

Ervin Fritz:
Vrane
Andrej Predin:
Na zeleno vejo
Andrej Rozman Roza:
Kako je Oskar postal detektiv
Anja Štefan:
Štiri črne mravljice
Dim Zupan:
Hektor in mala šola

VEČERNICO JE PREJEL ERVIN FRITZ.

oko besede večernica za leto 2008

Žirija v sestavi *Tone Partljič* (predsednik, predstavnik Društva slovenskih pisateljev), *Ida Mlakar* (predstavnica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Slovenske sekcije IBBY), *dr. Dragica Haramija* (predstavnica Podjetja za promocijo kulture Franc-Franc), *Melita Forstnerič* (predstavnica ČZP Večer) in *Manca Perko* (predstavnica revije Otrok in knjiga) je obravnavala slovenska mladinska literarna dela, ki so izšla v letu 2008. Izmed pregledanih del je izbrala pet finalistov. To so:

Mate Dolenc
Polnočna kukavica in druge zgodbe

Evald Flisar
Alica v nori deželi

Bina Štampe Žmavc
Vprašanja srca

Irena Velikonja
Leto v znamenju polža

Janja Vidmar
Pink

oko besede

2009

S P R E M L J E V A L N I
P R O G R A M

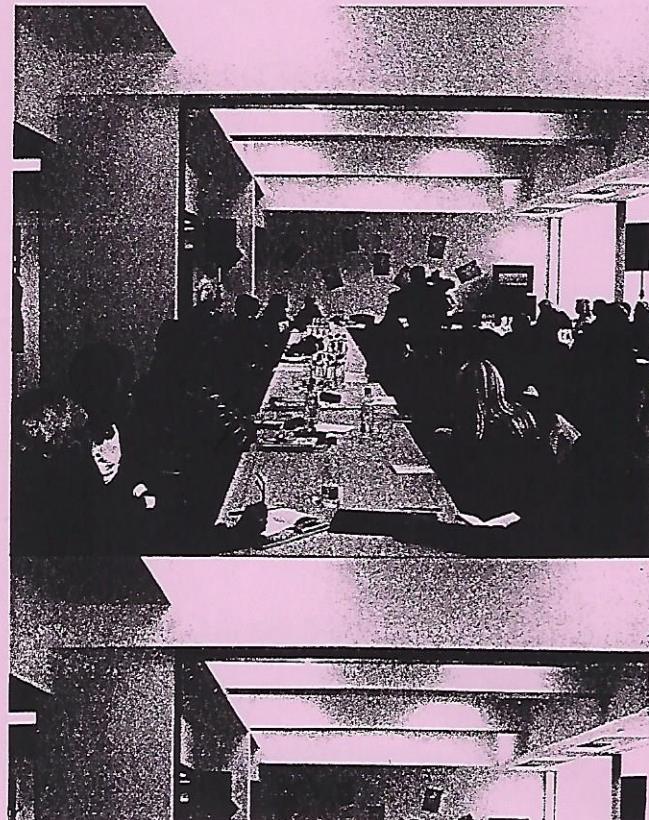
Slovenska otroška in
mladinska radijska igra

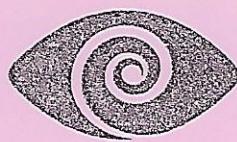
Večerničina literarna bera

oko besede Delavnica o radijski igri

Na praktični delavnici, prav tako potekajoči v konferenčni dvorani hotela Diana, bosta režiserja Ana Krauthaker in Klemen Markovčič na primeru odlomkov dveh radijskih iger predstavila značilnosti in zakonitosti radijske igre ter načine spletanja vezi med literarno predlogo in njeno radijsko izvedbo.

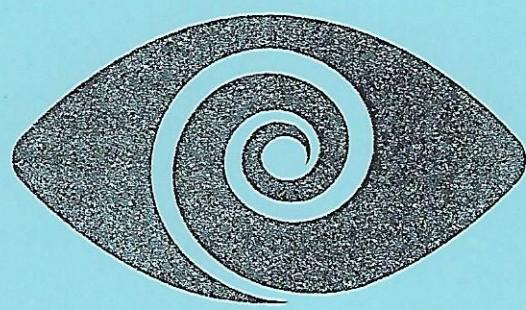

oko besede Večerničina literarna bera 2008

V konferenčni dvorani hotela Diana bo med potekom Očesa besede 2009 na ogled razstava mladinskih literarnih del, ki so izšla v letu 2008 in jih je žirija za podelitev večernice vključila v svojo obravnavo. Razstavo je pripravila višja knjižničarka Vesna Radovanovič iz Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti.

oko besede

2009

EKSURZIJA

Popotovanje v svet etnografsko-kulturnega izročila reke Mure

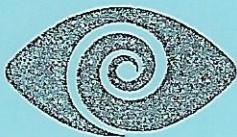

oko besede

Kraljevi smetanovi kolački in
gledališka skupina **Slikepaprijlike**

Sezono 2008/2009 je ljubiteljska gledališka skupina **Slikepaprijlike**, ki deluje pod okriljem **KUD Beltinci**, pričelo s predstavo za otroke *Kraljevi smetanovi kolački*. Predstava nagovarja najmlajše, saj je čisto prava pravljica. In pravzaprav bi bilo treba zapisati, da je to dobra naložba v bodoče obiskovalce gledališča. V tej šaljivi dramski pravljici se prav vsem članom kraljevske družine pritika kakšna komična lastnost: Kralj je (sladko) snednež, Kraljica avšasta, Princeska razvajena, Pažu – v resnici princu Reginaldu – se bržčas ni utegnila razviti kakšna smešna lastnost, ker ni živel kot princ, medtem ko se Artur zdrami iz svoje zdolgočasene bebabosti šele, ko se mu ponudi priložnost, da zapusti kraljevski dvor. Če k temu dodamo še domišljavega Glasnika, trdobučnega Peka in prepirljivi spletkarski Čarovnici, imamo pred seboj celo paleto standardnih pravljičnih oseb, prikazanih v neobičajni, šaljivo zbadljivi luči. Kraljeve smetanove kolačke je za *Slikepaprijlike* režirala Simona Cizar.

oko besede

Stalna razstava v beltinskem gradu

"Zgodovina zdravstva v Pomurju"

Zavod za turizem in kulturo Beltinci je v minulih letih uredil prostore v beltinskem gradu in del njih namenil muzejski zdravstveni zbirki. Zbirko sestavljajo predmeti s področja zdravstva in lekarništva, ki jih je v Pomurju zbral dr.

Nikolaj Szepessy in jih predal v razpolaganje Občini Beltinci oz. novoustanovljenemu Zavodu za turizem in kulturo Beltinci. Ta jih je z njegovo pomočjo uredil v muzejsko razstavo. Da bi zagotovil strokovno vzdrževanje zbirke in utrdil njen muzejski status, se je ZTK Beltinci povezal s Pokrajinskim muzejem Murska Sobota, ki je izdelal strokovne podlage. Leta 2006 je bila zbirka urejena in postavljena kot stalna muzejska zbirka.

Zbirko sestavlja:

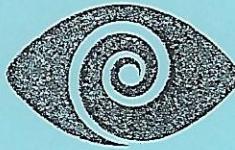
- **lekarniška oprema**

- npr. lekarniška omara iz lekarne v Murski Soboti., lekarniška »oficina« ali prodajni prostor, prodajni pult ali t. i. »recepturna miza« z lekarniško tehnicico iz lekarne v Beltincih, lekarniška blagajna »National«, originalna plinska svetilka in ura iz lekarne v Beltincih, stare diplome iz pergamenta, spričevala ipd.
- stara laboratorijska miza iz beltinske lekarne s starimi tehnicami, vertikalnimi stiskalnicami, starim strojem za stiskanje tablet in različnimi možnarji, ognjišče s starim destilacijskim aparatom, bakren pribor, ki se je uporabljjal za kuhanje zdravil idr.
- omarica in mizica za obdelavo zelišč s starim drobilnikom za zelišča, tehnicice in posode za mešanje in shranjevanje čajev ter semen, zaboji za transport zdravil ipd.

- **oprema protitrahomske ambulante**

- originalna miza in stol iz protitrahomske ambulante v Beltincih, mizica in omara z instrumenti iz protitrahomske ambulante v Murski Soboti, stari avtoklav in sterilizator

- **splošnomedicinska oprema**

oko besede Büjraši in njihovo izročilo

Čeprav na videz mirna in počasna ravnina reka je Mura lahko tudi razdiralna. V preteklosti je ob visokih vodah nemalokrat poplavila in zamočvirila rodovitne površine. Zato so je prebivalci na njenih bregovih z njo morali tudi spopadati. Eden od načinov zaščite pred njo je bilo utrjevanje njenih bregov. Iz tega opravila se je razvil svojčas zelo spoštovan poklic büjraša. Ime izhaja iz prekmurske besede büjr, ki pomeni pregrado, jez. Vendar Mura ni zajezena, ampak so utrjeni/zabüjrani njeni bregovi.

Sinonim za büjraše so Ižakovci. Büjraš je lahko bil le človek, ki je živel neposredno ob Muri in je reko dobro poznal. Büjraško opravilo je bilo težko in nevarno. Na fažine (transportne čolne) so najprej znosili pauše, štiri metre dolge in v 30-centimeterske snope povezane veje. Te so nato povezali med seboj, med njih dodali približno dva kubična metra kamenja (kugel), potem pa je ta težki tovor, imenovan voclin, šest büjrašev spustilo ob rečnem bregu na dno. Z voclini so utrjevali podvodno strugo.. Sčasoma se je zamuljila in obrasla z vodnim rastljinjem. Tako je bila prodnata in mehka murska struga zavarovana. Pozneje so za utrjevanje brežin uprabljali betonske kvadre (kubike) in traverze.

V obezno büjraško opremo so sodili železne vile, kramp, lopata in sekirica. Slednja je postala zaščitni znak büjrašev. Ob opravljanju svojega dela so büjraši skozi stoletja razvili značilne običaje, pesmi in prehrano. Büjraška himna, murske legende, pečene murske ribe, vino, stisnjeno iz grozdja domačega lugaša (brajde) so tako postali etnografsko-kulturna dediščina, ki jo v Ižakovcih skrbno negujejo.

PETEK, 25. SEPTEMBER 2009

9⁰⁰

ZAČETEK SREČANJA OKO BESEDE 2009
Restavracija Hotela Diana

10³⁰ – 12³⁰

PREDSTAVITEV RADIJSKE IGRE
Gledališka dvorana v soboškem gradu

15⁰⁰ – 16⁰⁰

SIMPOZIJ NA TEMO »RADIJSKA ADAPTACIJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI«
Konferenčna dvorana Hotela Diana

16³⁰ – 16⁴⁵

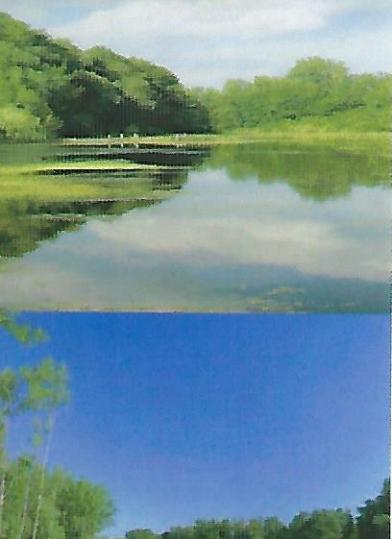
PREDSTAVITEV RAZSTAVE »VEČERNIČINA LITERARNA BERA 2008«
Konferenčna dvorana Hotela Diana

16⁴⁵ – 18⁰⁰

DELAVNICA NA TEMO »SLOV. OTROŠKA IN MLADINSKA RADIJSKA IGRA«
Konferenčna dvorana Hotela Diana

19⁰⁰

PODELITEV VEČERNICE
Gledališka dvorana v soboškem gradu

SOBOTA, 26. SEPTEMBER 2009

9⁰⁰ – 17⁰⁰

EKSURZIJA V SVET KULTURNO-ETNOGRAFSKEGA IZROČILA REKE MURE
BELTINCI • IŽAKOVCI • OTOK LJUBEZNI

10⁰⁰ – 10⁴⁵

KRALJEVI SMETANOVI KOLAČKI
Gledališka predstava v izvedbi gledališke skupine »SLIKE PA PRIJLIKE KUD BELTINCI«
Gledališka dvorana Beltinci

11⁰⁰ – 13⁰⁰

RAZSTAVA »ZGODOVINA ZDRAVSTVA V POMURJU«
»ETNOLOG VILKO NOVAK«
Beltinski grad

13⁰⁰ – 14⁰⁰

PLAVAJOČI MLIN
RAZSTAVA »BÜJRAŠTVVO NA REKI MURI«, DOMAČE OBRTI
Otok ljubezni v Ižakovcih

14⁰⁰ – 16⁰⁰

LITERARNO IZROČILO REKE MURE
BÜJRAŠKO IZROČILO
BÜJRAŠKA OPRAVILA, BÜJRAŠKA GLASBA
Otok ljubezni v Ižakovcih

